

Farrux Usmonov

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti
Ashula va raqs yo'nalishi magistranti
E-mail: usmonovfarrux@gmail.com

YOSHLAR MA'NAVIYATINI YUKSALTIRISH VA TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHDA MUSIQA SAN'ATINING O'RNI

Annotatsiya. Ushbu maqolada musiqa san'atining yoshlar tafakkurini rivojlantirish va ularning ma'naviyatini shakllantirishdagi roli tahlil qilinadi. Musiqa inson tafakkuriga qanday ta'sir ko'rsatishi, uning tarbiyaviy, ijtimoiy va psixologik jihatlari ilmiy manbalar asosida yoritiladi. Tadqiqot jarayonida musiqa orqali yoshlarning estetik dunyoqarashi, madaniy xabardorligi va ma'naviy qadriyatlarga bo'lgan munosabatining shakllanishi o'rganiladi.

Kalit so'zlar: musiqa san'ati, yoshlar tafakkuri, ma'naviyat, madaniy meros, neyrobiologik ta'sir, estetik tarbiya, milliy qadriyatlar.

THE ROLE OF MUSIC ART IN ENHANCING YOUTH SPIRITUALITY AND DEVELOPING THINKING

Abstract. This article analyzes the role of music in developing the thinking of young people and shaping their spirituality. The influence of music on human thinking, its educational, social and psychological aspects are highlighted based on scientific sources. In the process of research, the formation of the aesthetic worldview, cultural awareness and attitude of young people to spiritual values through music is studied.

Keywords: music art, youth thinking, spirituality, cultural heritage, neurobiological impact, aesthetic education, national values.

Musiqa san'ati inson tafakkurini shakllantirish, uning ma'naviy va estetik olamini boyitish, ruhiy dunyosini uyg'unlashtirish jarayonida muhim vositalardan biri hisoblanadi. Har bir millat o'z tarixiy taraqqiyotida musiqadan nafaqat ko'ngilochar vosita sifatida, balki tarbiyaviy, axloqiy, ruhiy hamda ijtimoiy ongini shakllantiruvchi kuch sifatida foydalangan [1, 12-b].

Musiqqa inson ruhiyatining eng nozik qatlamlariga ta'sir qiluvchi san'at turi sifatida qadimdan qadrlanib kelgan. Uning yordamida inson o'z his-tuyg'ularini ifoda etadi, ruhiy holatini engillashtiradi va estetik zavq oladi. Shu boisdan ham Sharq mutafakkirlari – Forobiy, Ibn Sino, Jomiy, Navoiy kabi allomalar musiqaning inson ruhiyatiga foydali ta'siri haqida chuqur ilmiy fikrlar bildirganlar [2, 36-b].

Forobiy o'zining “Musiqqa ilmi haqida katta kitob” asarida musiqani inson ruhiy muvozanatini tiklovchi vosita sifatida talqin etgan. Ibn Sino esa “Shifo” asarida musiqaning tibbiy va ruhiy ta'sirini ilmiy asosda tahlil qilgan [3, 74-b]. Bu esa musiqaning inson tafakkuriga ta'siri qadimdan ilmiy asosda o'rganib kelinganligini ko'rsatadi.

Zamonaviy neyrobiologiya fanida musiqqa inson miyasining turli qismlarini faollashtiruvchi kuchli stimulyator sifatida qaraladi. 2019-yilda Amerika Psixologiya Assotsiatsiyasi (APA) tomonidan o'tkazilgan tadqiqotda musiqqa tinglash inson miyasida dofamin, serotonin va oksitotsin ajralishini faollashtirib, stress darajasini 65% gacha kamaytirishi aniqlangan [4, 27-b].

Oksford universiteti olimlari tomonidan 2021-yilda olib borilgan tadqiqotlarda esa musiqqa tinglash vaqtida dofamin darajasi o'rtacha 9% ga oshgan. Bu jarayon insonda motivatsiya, quvonch va ijodiy faoliyatga bo'lgan qiziqishni kuchaytirgan [5, 66-b].

Daniel Levitin o'zining “This Is Your Brain on Music” asarida musiqaning inson miyasida kognitiv jarayonlarga bevosita ta'sir etishini ilmiy asosda isbotlagan. Unga ko'ra:

- musiqqa miyada diqqat va xotirani boshqaruvchi markazlarni faollashtiradi;
- serotonin ishlab chiqarilishini oshirib, kayfiyatni ko'taradi;
- oksitotsin orqali ijtimoiy yaqinlik va mehr hissini mustahkamlaydi [6, 42-b].

Harvard Medical School tadqiqotchilari tomonidan 2021-yilda o'tkazilgan tajribalarda klassik musiqqa tinglagan talabalarda stress gormoni – kortizol darajasi 42% ga pasaygani qayd etilgan [7, 31-b].

Jadval 1. Musiqaning inson miya faoliyatiga ta'siri

Neyrogormon	Musiqqa ta'siri	Natijasi
Dofamin	Miya mukofot tizimini faollashtiradi	Motivatsiya oshadi, ijodiy fikrlash kuchayadi
Serotonin	Klassik va milliy musiqa eshitilganda ishlab chiqiladi	Stress kamayadi, kayfiyat barqarorlashadi
Oksitotsin	Jamoaviy kuylash, orkestr musiqasi vaqtida ortadi	Ijtimoiy yaqinlik va ishonch mustahkamlanadi

Ushbu ilmiy dalillar shuni ko'rsatadiki, musiqa inson tafakkurining shakllanishi, ijodiy fikrlash va hissiy barqarorlikni saqlashda muhim neyrobiologik omil hisoblanadi.

Musiqa yoshlarning tarbiyasi, estetik didini shakllantirish va milliy qadriyatlarni anglashida beqiyos rol o'ynaydi. H.Sayfullayev o'zining "San'atshunoslik asoslari" asarida musiqa orqali yosh avlod ongida milliy identifikatsiya jarayoni tezlashishini ta'kidlaydi [8, 58-b].

A.Abdullayev esa "O'zbek musiqa san'ati tarixi" kitobida maqom, baxshichilik va xalq qo'shiqlari yoshlar ongida vatanparvarlik, g'urur va milliy iftixor tuyg'ularini mustahkamlayotganini ilmiy jihatdan asoslab beradi [9, 122-b].

O'zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligining 2020-yilgi tadqiqotlariga ko'ra, 87% yoshlar milliy musiqa orqali o'z madaniy xabardorligini oshirganini bildirgan. Ayniqsa, 18–25 yosh oralig'idagi talabalar orasida bu ko'rsatkich eng yuqori bo'lgan [10, 14-b].

Jadval 2. Milliy musiqa va yoshlar orasidagi ijtimoiy natijalar

Tadqiqot manbasi	Asosiy natija	Ishtirokchilar soni
O'zbekiston Madaniyat vazirligi (2020)	87% yoshlar milliy musiqa orqali madaniy xabardorlikni oshirgan	1000 nafar talaba
Harvard Medical School (2021)	Stress darajasi 42% ga pasaygan	150 talaba
Oksford Universiteti (2021)	Dopamin darajasi 9% ga oshgan	Neyrobiologik tadqiqot

Sotsiologik so'rovlar natijasiga ko'ra, 78% yoshlar milliy musiqa ularning madaniy xabardorligini oshirishini, 65% esa ularning vatanparvarlik tuyg'usini kuchaytirishini aytgan [10, 16-b].

Globalashuv sharoitida yoshlar xorijiy musiqalarga keng imkoniyatga ega bo'lishmoqda. Bu esa milliy musiqa madaniyatiga bo'lgan e'tiborning pasayish xavfini keltirib chiqarmoqda [11, 71-b]. Shu sababli, milliy musiqani zamonaviy shakllarda targ'ib qilish dolzarb masalaga aylangan.

O'zbekistonda so'nggi yillarda "Maqom san'ati festivali", "Baxshichilik san'ati festivali", "Sharq taronalari" kabi tadbirlar orqali milliy musiqa keng targ'ib qilinmoqda [12, 5-b]. Bunday tashabbuslar yoshlar orasida milliy musiqaga bo'lgan qiziqishni oshirib, ularning madaniy immunitetini kuchaytiradi.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, rivojlangan mamlakatlarda musiqa san'ati ta'lim tizimining ajralmas qismi hisoblanadi. Yaponiyada bolalar bog'chasidan boshlab musiqa majburiy dars sifatida o'qitiladi, Germaniyada esa musiqa madaniy integratsiyaning asosiy vositasi sifatida qaraladi [13, 23-b].

Jadval 3. Musiqa ta'limi va milliy musiqani targ'ib qilish tajribasi

Davlat	Musiqa ta'limining xususiyati	Maqsad
Yaponiya	Maktablarda musiqa darsi majburiy, milliy cholg'ular o'rgatiladi	Ijodiy fikrlash va madaniy identitetni mustahkamlash
Germaniya	Musiqa madaniy integratsiya vositasi sifatida targ'ib qilinadi	Ijtimoiy uyg'unlikni rivojlantirish
O'zbekiston	Maqom va baxshichilik festivallari, musiqiy dasturlar amalga oshirilmoqda	Milliy qadriyatlarni yoshlar ongiga singdirish

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, musiqa san'ati inson tafakkuri, ma'naviyati va ijtimoiy rivojlanishining ajralmas qismidir. U:

- miyada neyrobiologik ijobiy jarayonlarni rag'batlantiradi;
- yoshlarning estetik va milliy qadriyatlarga bo'lgan munosabatini shakllantiradi;
- ijtimoiy moslashuv va stressni yengishda muhim psixologik vosita sifatida xizmat qiladi.

Tavsiyalar:

Ta'lim tizimida musiqa fanining rolini oshirish – maktab va oliy ta'lim muassasalarida milliy musiqa bo'yicha maxsus modullar tashkil etish zarur.

Milliy va zamonaviy musiqaning uyg'unligini ta'minlash – milliy kuylar asosida yangi, zamonaviy formatdagi musiqiy loyihalar yaratish lozim.

Raqamli texnologiyalar orqali milliy musiqani targ'ib qilish – onlayn platformalar, podkastlar va ijtimoiy tarmoqlarda milliy musiqani targ'ib etish zarur.

Ilmiy tadqiqotlar sonini ko'paytirish – musiqa va neyropsixologiya sohasida milliy tadqiqotlarni rivojlantirish kerak.

Xalqaro hamkorlikni kengaytirish – rivojlangan mamlakatlar tajribasidan foydalanib, o'zbek musiqasini jahon sahnasida targ'ib qilish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I. *Yuksak ma'naviyat – engilmas kuch.* – Toshkent: Ma'naviyat, 2008. – 176-b.
2. Forobiy A. *Musiqa ilmi haqida katta kitob.* – Toshkent: Fan, 1998. – 320-b.
3. Ibn Sino. *Kitob ash-shifo.* – Qohira: Al-Azhar Press, 1956. – 210-b.
4. Thoma M. et al. *The Effect of Music on Stress Levels.* // *American Psychological Association Journal*, 2019. – №12. – p p-18–25.
5. Zatorre R., Salimpoor V. *Neurobiological Effects of Music.* // *Oxford University Research Papers*, 2021. – pp-65–70.
6. Levitin D. *This Is Your Brain on Music.* – New York: Penguin, 2006. – p-322.
7. *Harvard Health Publishing. Effects of Classical Music on Stress Reduction.* – Boston, 2021. – pp-31–38.
8. Sayfullayev H. *San'atshunoslik asoslari.* – Toshkent: O'zbekiston FA, 2020. – 180-b.
9. Abdullayev A. *O'zbek musiqa san'ati tarixi.* – Toshkent: Fan, 2015. – 230-b.
10. *O'zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi. Milliy musiqa bo'yicha tadqiqot hisobotlari.* – Toshkent, 2020. – 25-b.

11. Abdullayev S. *Milliy musiqa va globallashuv*. – Toshkent: Ma'naviyat, 2021. – 142-b.
12. Madaniyat vazirligi. *Milliy musiqani targ'ib qilish bo'yicha davlat dasturi*. – Toshkent, 2019. – 28-b.
13. *Yaponiyada musiqa ta'limi tizimi*. // *Japan Education Review*, 2020. – №3. – pp-22–26.

